

A „maláj út” kérdőjelei: gondolatok Mahathir elnök távozása kapcsán

Artner Annamária

A napokban visszavonult malaysiai miniszterelnök, Mahathir Mohammad pályafutása és annak megítélése igen ellentmondásos. Külpolitikai irányvonalában nyíltabban, belpolitikájában áttételesebben, de egyaránt korunk globalizációjának kérdései, konfliktusai tükröződnek. A gazdasági életben vezető szerepet játszó betelepültekkel (elsősorban kínaiakkal) szemben a maláj és egyéb bennszülöttek (*bumiputrák*) gazdasági felemelkedését és tulajdonszerzését preferáló miniszterelnök és pártja (Egyesült Maláj Nemzeti Szervezet, UMNO) az elmúlt évtizedekben jelentős szerepet játszott mind a gazdasági alapok megerősítésében, mind az abszolút és relatív szegénység enyhítésében. Egyidejűleg az 1997-es válság, a 2001. szeptemberi 11-i terrortámadás, az iraki háború stb. megannyi alkalmat jelentett Mahathir elnök számára, hogy kemény bírálattal illesse az USA-t, vagy akár az európai országokat, míg legutóbb odáig ment, hogy antiszemita hürokat pengetett.

Mahathir felfogása szerint csak akkor lehet elfeledkezni a nemzetiségi kérdésekről (vagy ahogyan ő – az európaiak számára rendkívül rosszul hangzóan – fogalmaz, a „fajokról”), ha minden nemzet egyaránt elégedett lesz. Amíg ez nem következik be, addig arra kell törekedni, hogy mindegyik egyformán elégedetlen legyen. Az elégedetlenség eme egyensúlyát a bumiputrák preferálásával, vagyis a gazdasági erőfölényben lévő egyéb (mindenekelőtt kínai) kisebbségek elégedetlenségének fokozásával kívánta megoldani.

Ennek megfelelően Mahathir szilárdan kitartott amellett a még 1970-ben meghirdetett cél mellett, hogy a bumiputrák arányát a részvénytuladajnosok között 30%-ra kell növelni. (1971-ben 4,3, 1990-ben már 20,3% volt, azóta a növekedés üteme számottevően lelassult.) Malaysia legújabb növekedési stratégiája is a hazai erőforrásokra való támaszkodás jegyében született meg 2003 nyarán. Alkotói a (elsősorban a bumiputrák soraiból kikerülő) kis- és középvállalati szektorban látják a fejlődés katalizátorát: a 7,3 milliárd ringgitnyi (1,9 milliárd dollár) fejlesztési tervből a kis- és középvállalatok és egyéb hazai vállalkozások kétmilliárd ringgitre számíthatnak. Továbbá – a szokásos neoliberais gazdaságpolitikai ajánlásoktól eltérően – különös hangsúlyt kapnak az olyan szolgáltatások, mint

az oktatás, az egészségügy és a turizmus, valamint az élelmiszertermelés és a lakásépítés.

A mahathiri politika ugyan szemben állt a kínai kisebbség érdekeivel, és ez mind gazdasági mind kulturális téren ütközésekhez vezetett, de az ellentétek és a (kölcsonös) elégedetlenség ellenére (vagy – a mahathiri koncepció szerint – éppen ezért) az országot hosszú évek óta a nemzetiségek közti béke és belpolitikai stabilitás jellemzi. Ennek alapja pedig a kiegyensúlyozott, modernizációt jelentő gazdasági-társadalmi fejlődés.

Az ország agrárgazdaságból egy gyorsan (a 80-as és a 90-es években 7-8, napjainkban évi 4-5%-kal) növekvő, a feldolgozóiparra, a modern technológiák és az infrastruktúra fejlesztésére építő gazdasággá vált. A szegénység elleni harc ugyan már jóval Mahathir előtt, az 1970-ben bevezetett új gazdaságpolitikával kezdődött, de Mahathir alatt erősödött meg. A szegénységi ráta a régióban kiemelkedően alacsony (kevesebb mint 7%), a jövedelemelosztási viszonyok lényegesen javultak, a legnagyobb nélkülözést sikerült megszüntetni.

A 90-es években az UMNO-n belül feltűnő Anwar Ibrahim tevékenységével úgy tűnt, változás következik be, és a nemzeti tőkére építő gazdaságpolitikát liberális irányvonal válthatja fel. A fiatal Anwar Ibrahim annak a személyi rivalizálásnak a – csúfos véget ért – üstököse volt, amely az UMNO-n belül a párt vezetéséért már a 80-as évek óta folyt. Az „adok-kapok” a személyeskedéseken túl az állami pénzek kezelése (vállalati klikkek, családi preferenciák) körül folyt, nem hagyva érintetlenül a miniszterelnök renoméját sem. Mahathir kezdetben ellenezte Anwar fellépését, később azonban megkedvelte a fiatal embert – nem függetlenül attól, hogy Anwar népszerűsége megnőtt –, és a csatározásokban tanúsított semlegességével 1993-ban hozzásegítette őt az UMNO elnökhelyettesi tisztjéhez, sőt a pénzügyminiszteri székbe emelte.

A miniszterelnök számára is kihívást jelentő Anwar Ibrahimmal az 1997-ben kirobban délkelet-ázsiai pénzügyi válság kezelése kapcsán került sor kenyértörésre. A válság okaként Mahathir a nyugati spekulánsok tevékenységét jelölte meg, és már ezzel ellentétbe került az IMF-fel, amely az okokat a nagy fizetésimérleg-hiányban, a laza pénzpolitikában és a helyi bankokban látta. Ez utóbbi nézetet osztotta Anwar Ibrahim

is, és úgy tűnt, pénzügyminiszterként hajlandó elfogadni az IMF-kínálta receptet: a pénzügyi megszorításokat és a fejlődés lassítását. Ez azzal is járt volna, hogy a bajba jutott kormányközeli vállalatokat az állam nem segíti ki. Mindez Anwar eltávolítását (sőt bebörtönzését) vonta maga után, amit a nemzeti bank (Bank Negara) igazgatójának és igazgatóhelyettesének visszavonulása követett. A pénzügyminiszteri posztot Mahathir vette át, és az IMF-politikával szöges ellentétben rögzítette a ringgit dollárárfolyamát (3,80 RN/\$), továbbá restriktiókat vezetett be a tőkeáramlásra vonatkozóan. Ennek és jelentős devizatartalékainak (200 milliárd dollár) köszönhetően Malaysia mindenféle IMF- vagy Világbank-hitel nélkül tudta átvészelni az 1997–99-es válságéveket.

A bumiputra gazdaságpolitika mindazonáltal a globalizáció adta kényszerek nyomása alatt enyhülni látszik. Az Anwar által is képviselt „nyitás” jelei máig érződnek a maláj gazdaságpolitikában. Az utóbbi években ugyanis bizonyos visszavonulás figyelhető meg a vállalatalapításra vonatkozó szabályokban a (korábban kötelezően minimum 30%-os) bumiputra részarány tekintetében: mára hét ágazat kivételével minden feldolgozóipari tevékenység 100%-ban nyitott a külföldi tőke előtt, és a még meglévő restriktiók feloldására is van mód *ad hoc* alapon. A külföldi tőke számára kedvezőbb légkörnek köszönhetően 2002-ben valamelyest nőttek (3,1 milliárd dollárra) a külföldi beruházások, bár még mindig nem érték el a 2000-es szint 40%-át sem.

A világgpiac szereplőinek „becsatornázására” a csúcstechnológiák területén 1996-ban megszületett a multimédia-szuperkorridor (MSC) koncepciója. Azóta több mint 800 IT-cég telepedett le a Kuala Lumpur közelében fekvő szingapúri területen. Bár a betelepült cégek közel 70%-a még mindig maláj, már szép számmal találhatunk neves multinacionális vállalatokat is az MSC-ben. A kormány célja, hogy középtávon az MSC-t az amerikai Szilícium-völgy színvonalára emelje („malaysiai Szilícium-völgyé” változtassa).

Némi változás figyelhető meg a mahathiri kül gazdaság-politikában is: 2002 decemberében maga a miniszterelnök kezdeményezte Japánnal a kereskedelmi tárgyalásokat, melyek előkészítő munkálatai 2003 februárjában meg is indultak. Ennek ellenére erős a kétely, hogy Malaysia hajlandó lesz megnyitni például autóipari piacát a japán konkurencia előtt.

A bumiputra politika enyhülését Mahathir miniszterelnök nyíltan beismert csalódottsága, a malájok teljesítményével való elégedetlensége is elősegítette. (A vállalati részvényeken belül a bumiputra részarány nem a remélt mértékben emelkedett, és még ma is csak fele a kínai részaránynak, 1998 után pedig a bumiputra beruházások a feldolgozóiparban már jelentősen elmaradtak a nem bumiputra, lényegében kínai tulajdonú beruházásoktól.) Mint 2001 nyarán Mahathir keserűen megállapította, a malájok tudnának, de nem akarnak elég keményen dolgozni. Nem tanultak a kínaiak „jó példájából”. A malájok morális állapotának jellemzésére felhozta, hogy a bűnözés, a gyilkosságok, az iskola-kerülés, a drogfogyasztás stb. többsége a malájok ol-

dalán jelenik meg. A csalódottsághoz az UMNO-nak az 1999-es választásokon való visszaszorulása is hozzájárult, ami az iszlám beállítottságú maláj ellenzék előretörése és az Anwar Ibrahim-ot pártolók elfordulása miatt következett be. A szorongató helyzet a nem bumiputra (kínai, indiai) lakosság felé tett lépésekre sarkallta a miniszterelnököt (iskolátogatók, indiai szegényegyednek nyújtott segítség).

Közismert, hogy a szabadkereskedelmi világrend bírálata a mai napig élesen megjelenik mind Mahathir miniszterelnök, mind utódja, Abdullah Badawi megnyilvánulásaiban. Mahathir például 2003 nyarán – szinte egy időben a kereskedelmi és ipari miniszterasszony, Rafidah Aziz liberalizációt hirdető kijelentéseivel – az UMNO közgyűlésén elmondott leköszönő beszédében élesen támadta „az európaiakat” háborúpárti, neokolonialista tendenciákat hordozó attitűdük miatt, alig említve a külföldi működőtőke előtti akadályok lebontására irányuló gazdasági reformlépéseket. (Sőt, Aziz asszony nyilatkozata után Mahathir élesen cáfolta, hogy a kormány változtatna a bumiputrát preferáló politikáján.) Az utód, az egyébként jóval gyengébb kezű politikus hírében álló Abdullah Badawi hasonlóan elítélő állásponton van az USA Irak-politikáját illetően.

Az utóbbi években tehát a malaysiai gazdaságstratégia szemmel láthatólag két álláspont, a globalizációs tendenciákba belesimuló liberalizálás és a nemzeti piac védelme között ingadozik. Az előbbi mellett olyan nyomós érvek szólnak, mint a termelőerők fejlődése és a világgpiaci konkurenciaviszonyok, az utóbbi mellett viszont az, amit egyetlen maláj politikus sem tud megkerülni: az elkövetkező választásokon (legkorábban 2004 tavaszán) az UMNO már hiányolni fogja nagy népszerűségnek örvendő, erőskezű és karakterisztikus vezetőjét, Mahathirt, miközben a választók 61%-a maláj lesz.

Így valószínűleg marad az a felemás vonalvezetés, amely egyszerre kívánja szolgálni a bumiputrák gazdasági érdekeit és lépést tartani a térségben egyre inkább kibontakozó nemzetközi piacintegrálási folyamatokkal.

* * * * *

**Eddig megjelent számaink megtekinthetők
és letölthetők a www.vki.hu weboldalról**